

Çağdaş Sanatta Sosyolojik Bir Olgı: Göç

Ruhi Çay ^{1*}

¹ Eğitim Fakültesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize, Türkiye, ORCID:0000-0003-4587-0918

Özet

Bu araştırma geçmiş yüzyıllardan günümüze kadar gelen ve hali hazırda devam eden göç olgusunu, farklı tekniklerle üretilen çağdaş sanat eserleri üzerinden incelemeyi ve göçün sanatçıların psikolojik algıları çerçevesinde sanat alanına ne şekilde yansıdığını eserler değerlendirilerek açıklamayı amaçlamaktadır. Bu amaç kapsamında sosyolojik bir mesele olarak göçün insanlar üzerindeki etkileri ve çağdaş sanatta ne şekilde ele alındığı araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Soyut bir kavram olan göç meselesinin toplum üzerindeki etkilerinin çağdaş sanat eserleri aracılığıyla açığa çıkarılması ve somutlaştırılması yapılan araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan göç meselesinin çağdaş sanatçılar ve sanat eserleri aracılığıyla sosyolojik boyutunun incelenmesi araştırmanın özgünlüğünü oluşturmaktadır. Göç olgusuna yönelik gerçekleştirilen araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür tarama ve eser inceleme yöntemleri kullanılmıştır. Bu kapsamda küresel göç sorununu ele alan Ai Weiwei, Mohammed Hafez, Yu-Wen Wu, Richard Mosse, Temur Köran, Kezban Arca Batıbeki ve eserleri araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Belirtilen sanatçıların farklı tekniklerle ürettikleri eserleri analiz edilerek, göç olgusunun toplumda ne gibi etkilerinin olduğu değerlendirilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda insanlarda travmatik bir etki oluşturan göç sorunsalının sanatçıların estetik ve eleştirel bakışları ile bütünleşerek eserleri aracılığıyla topluma aktarıldığı görülmektedir. Ayrıca protest bir tavır sergilemede sanatın önemi ve sanatçıların eleştirel kimlikleriyle sosyopsikolojik sorunlara karşı bağımsız kalmadıkları açığa çıkmıştır.

Makale

Geçmişi:

Alındı:
20/12/2021

Revize Edildi:
04/02/2022

Kabul Edildi:
02/03/2022

Anahtar

Kelimeler:

Çağdaş Sanat;
Eser İnceleme;
Göç;
Toplum;

Atıf için:

Çay, R. (2022). Çağdaş sanatta sosyolojik bir olgu: Göç. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 38-52. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/amauefd/1>

A Sociological Phenomenon in Contemporary Art: Migration

Ruhi ay ^{1*}

¹ Faculty of Education, Recep Tayyip Erdogan University, Rize, Turkey, ORCID:0000-0003-4587-0918

Abstract

This research aims to examine the phenomenon of migration from the past centuries to the present day, through contemporary works of art produced with different techniques, and to explain how migration is reflected in the field of art within the framework of the psychological perceptions of the artists by evaluating the works. Within the scope of this purpose, the effects of migration on people as a sociological issue and how it is handled in contemporary art constitute the problem of the research. Revealing and concretizing the effects of migration, which is an abstract concept, on society through contemporary works of art, reveals the importance of the research. In this respect, examining the sociological dimension of the migration issue through contemporary artists and works of art constitutes the originality of the research. In the research carried out on the phenomenon of migration, literature review and work analysis methods, which are among the qualitative research methods, were used. In this context, Ai Weiwei, Mohammed Hafez, Yu-Wen Wu, Richard Mosse, Temur Kran, Kezban Arca Batıbeki and their works, which deal with the problem of global migration, constitute the limitation of the research. By analyzing the works of the specified artists produced with different techniques, the effects of the phenomenon of migration on society were evaluated. By analyzing the works of the specified artists produced with different techniques, the effects of the phenomenon of migration on society were evaluated. As a result of the research, it is seen that the problem of migration, which has a traumatic effect on people, is integrated with the aesthetic and critical views of the artists and transferred to the society through their works. In addition, it has been revealed that the importance of art in displaying a protest attitude and the critical identities of artists do not remain independent against sociopsychological problems.

Article History:

Received:
20/12/2021

Revised:
04/02/2022

Accepted:
02/03/2022

Keywords:

Contemporary
Art;
Artifact Analysis;
Migrant;
Society

To cite this article:

ay, R. (2022). A sociological phenomenon in contemporary art: Migration. *Amasya Education Journal*, 11(1), 38-52. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/amauefd/1>

*Corresponding Author Ruhi ay ✉ ruhi.cay@erdogan.edu.tr

ISSN: 2146-7811, ©2022 Amasya University

Giriş

Toplumların köklü tarihlerine bakıldığında her birinin bölgesel, yönetsel, ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan farklı yapılar da olduğu bilinen bir gerçekliktir. Bu bakımdan var olan düzen içerisinde insanlar çeşitli gayelerle buldukları yaşam alanlarını terk etme durumu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Ölümün dahi göze alındığı bir ortamda göç kavramı bu yönüyle, insanların sadece mekânsal hareketliklerine değil, toplumsal hareketliliğine de vurgu yapan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Gemici ve Çatal, 2019: 52). Bir başka tanımla göç, (iktisadi, siyasi, toplumsal) vb. sebeplerin ortaya çıkardığı çeşitli sorunlardan dolayı insanların ya da toplumların hareket etmesi, yerinden olması anlamına gelmektedir (TDK, 2021). Ekici ve Tuncel (2015) de göçün; bireye yönelik olan inancın, kuralların ve yapıların değişim ve dönüşümüne zemin hazırlayarak insanların kitleler halinde buldukları ortamları terk etmelerine sebep olduğunu ifade etmektedirler (s. 9). Böylece farklı etkenlerin insanlar üzerinde (Çakır, 2011: 131) oluşturduğu istemli ya da istemsiz güdülenmeler, insanların bir yerden başka bir yere hareket etme eylemiyle göçü başlatmaktadır.

Aydemir ve Şahin'e (2018) göre sosyolojik anlamında göç olgusu insanların sadece mekân değiştirmelerini ifade etmekle sınırlı kalmayıp yerli nüfusla olan karşılıklı kültürel ve ekonomik ilişkiler de yön vermektedir. İnsanların zihnen ve bedenen yaptıkları göçlerin nedenlerine bakıldığında bu durumun gerçekleşmesinde itici ve çekici faktörlerin etkisi göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda çevresel, demografik, ekonomik, siyasi baskılar vb. olaylar göç üzerinde itici (zoraki) faktörler olmuştur. Son zamanlarda yapılan göçlerin de kaynağına bakıldığında zoraki göçlere savaşların, yönetim biçiminin toplum üzerindeki baskılarının ve buna benzer olayların sebebiyet verdiği görülmektedir.

İnsanlar savaş, ekonomi, siyasi, dini ve sosyolojik faktörler gibi nedenlerden dolayı buldukları yerleri terk ederken ulusal ve uluslararası sorunları da beraberinde getirmektedirler (Lecaj, 2019: 50). Bunlara barınma, sağlık, eğitim, ekonomi vb. alanlarda yaşanan yetersizlikler ve eşitsizlikler örnek gösterilebilir. Bahsedilen bu sorunlar farklı bölgeden ve kültürden olan insanları niteliksel bakımdan zor koşullara iten bir durum olarak görülmektedir. Fakat olayın bütününe bakıldığında göç etmek zorunda kalan insanların öncelikli hedefinin iyi bir "yaşam" ve "hayatta kalma" mücadelesi olduğu açıktır.

Göçün insanlar üzerinde bıraktığı psikolojik ve sosyolojik etkilerinin görsel yollarla incelendiği sanat alanı bu anlamda varlığını ispatlamış önemli disiplinlerden biri olmuştur. Sanat tarihine bakıldığında zaman pek çok sanatçının, göç olgusunu sanat eserlerine yansıttığı dikkat çekmektedir. Sanat, toplumsal gelişmelerle tarih boyunca ilişki içerisinde olup günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Nitekim, sanat tarihi ile toplumların geçmişini anlatan tarih kavramı, birbirinden ayrılmaz iki parçayı meydana getirmektedir. Bu bağlamda, 21. yüzyılda çeşitli vaatler ve çıkarlarla yaşanan çatışmaların getirdiği göç olgusu sanatçılar için önemli bir sorun olarak yerini almıştır (Karaçalı, 2016: 224). Evrensel bir dil olan sanat, geçmişte olduğu gibi günümüzde de sosyolojik konulara bağımsız kalmamıştır. Bu bakımdan sanatı icra eden kişi olarak sanatçı, bulunduğu ortamda herkesin gördüğünden farklı şekilde görme yetisine sahip olma, algıladıklarına ve aktardıklarına farklılık katma, eleştirel bakış açısı ve sorgulayıcı kişilik özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Denilebilir ki sanatçı, göçü kendi gözünden yansıtarak insanlara manevi yönden farklı bakış açıları kazandırabilmektedir.

Tarih öncesi dönemlerden beri ilk olarak küçük gruplar halinde daha sonra ise farklı topluluklar içinde varlığını sürdüren insanoğlu, çevresinde gelişen olaylarda öznel ya da nesnel gerçeklikle değerlendirilir. Oluşan toplulukların içinde varlığını sürdüren sanatçı da ait olduğu çevrenin kendine has yaşam ve düşünce tarzı içinde yetişir (Düz, 2010: 1). Bu durumda öznel bakış açısının ve tavrın ön planda olduğu sanat eserinin oluşum sürecinde, meydana gelen toplumsal olayların varlığı yadsınamaz konumdadır. Dolayısıyla toplumun bir parçası olan sanatçı ve ortaya koyduğu eser de göçten etkilenmiş bir toplumun yansıtıldığı yer olarak karşımıza çıkmaktadır (Çeber, 2018: 97). Bu nedenle sanatçı, etrafında olup bitenlerden ve yaşananlardan etkilenen durumunda olması sebebiyle psikolojik dışavurumunu sanat aracılığıyla ifade etme ihtiyacı hissetmektedir. Ele alınan tema aynı iken konunun işleniş tarzı, sanatçıların sanatsal kimliklerinden, düşünce tarzından, sorgulayıcı ve eleştirel yönünden dolayı çeşitli şekillerde sunulabilmektedir. Bu bağlamda sanat aracılığıyla göç olgusu, sanatçıların sahip oldukları düşünsel yöne göre farklılık gösterirken yağlı boya, video, fotoğraf ve kolaj gibi farklı görsel tekniklerle yansıtılma olanağı bulur.

Konu ile ilgili olarak sanat tarihine bakıldığında güncel zamanda Ai Weiwei, Mohammed Hafez, Yu-Wen Wu, Richard Mosse, Temur Köran ve Kezban Arca Batıbeki gibi sanatçıların farklı anlatım tarzlarıyla göç olgusuna yönelik düşüncelerini görsel ve eleştirel bir dille topluma aktardıkları görülmektedir. Ele alınan sanatçıların eserlerindeki ortak çıkış noktasının savaşlar olduğu dikkat çekici bir durumdur. Bu

bağlamda, savaş ortamının insanlar üzerindeki sosyolojik ve psikolojik etkilerini daha iyi hissedebilmemiz açısından ortaya koyulan sanat ürünlerinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Çağdaş Sanatta Göç Olgusu

Son yıllarda insanların buldukları yerlerde anılarını, yaşanmışlıklarını, maddi kaynaklarını geride bırakarak göç etmek zorunda kalmaları, toplumsal sorunları da beraberinde getirmektedir. Günümüzde bu duruma bazı ülkelerin ekonomik güç elde etme isteğinden kaynaklı olarak daha çok savaşların sebebiyet verdiği açıkça görülmektedir. Dolayısıyla bu girişimlerden etkilenen insanların, gittikleri ülkelerin toplumsal, ekonomik, kültürel özelliklerini etkileyen ve bu alanlardan etkilenen durumda oldukları söylenebilir.

Göç olgusu ile toplumsal kimlik arasındaki ilişkinin dikkate alınması gerekmektedir. Başka yerlere göç eden insanlar, benliklerine ek olarak kimliklerini de beraberinde getirmektedirler. Bunun sonucunda gittikleri yerin ortamından etkilenmelerinden kaynaklı, kimlik ve aidiyet duygularını yeniden sorgulamak durumunda kalmaktadırlar. Bu durumun yaşanmasında ise en önemli faktörlerin başında kültürlerin etkileşimi gelmektedir (Tacoğlu vd., 2012: 1952). Göçmenler yüzdelik dilim olarak son birkaç yıldır sabit kalsa da tartışmalar son yıllarda giderek artmaktadır. Buna sebep olan etkenlerin en önemlilerinden olan siyasi yapı, söylemleri ile kutuplaşmayı daha da artırmaktadır. Örneğin 2015 yılında Suriye'de yaşanan savaşlar, insanlarda zorunlu olarak ait oldukları yerlerden ayrılmalarına sebep olmuş ve göç oranı zirve yapmıştır (Martiniello, 2019: 1).

Küresel ölçekte bilimsel açılarından ele alınarak tartışma ortamlarına dahil edilen göç kavramını sanatçılar, eserlerinde ele almış ve insanların tarih boyunca yaşadıkları çilelere vurgu yapmaya çalışmışlardır. Toplum yapısını, gelişimi, değişim ve dönüşümleri yazılı ve sözlü olarak inceleyen sosyoloji, psikoloji ve ekonomi gibi alanların yanında sanatın da evrensel mesaj niteliği taşıması, sanat ve sanatçı kimliğinin önemini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda göçün kitlesel psikolojik boyutunu eserlerinde inceleyen ve yaptığı çalışmalarda özgürlük temasına vurgu yaparak kişisel özgürlükleri ön plana çıkaran Ai Weiwei; fotoğraf, heykel, seramik, enstalasyon ve performans sanatı aracılığıyla psikolojik ve sosyolojik yönlerinin yanında siyasal eleştirilerin de içinde yer aldığı eserler üreten muhalif bir sanatçıdır. Devletlerin çıkar politikaları sonucunda yaşanan insan hakları ihlalleri ve beraberinde gelen insani sorunlara eserlerinde rastlamak mümkündür. Hak, özgürlük ve düşüncelerini ifade edebilme gibi konular kendisini ön plana çıkarmış fakat diğer taraftan tehlike arz eden bir sanatçı profili olarak algılanmasına sebep olmuştur. Kendisinin muhalif bir sanatçı profili olarak tanınmasının yanında, çağdaş sanatçıların da insanların konu olduğu alanları eleştirel bir tutumla incelemeleri gerektiği fikrindedir (Avcı ve Uslu, 2019: 21). Özellikle içinde bulunduğumuz dönemlerde yaşanan ekonomik savaş ortamlarının getirmiş olduğu mülteci sorunlarına vurgu yaparak farklı medyatik ortamlarda sesini duyurmaya çalışan sanatçı ve aktivist Weiwei, bu konuya dikkat çekmek istemekte ve farklı çalışmalar üretmektedir (Seyithan, 2017: 14). Medyada yer alan resimleri yeniden canlandırma, objelerin gerçeklerinden yola çıkarak heykellerine yön verme, uluslararası ortamda desteklenen ve bir o kadar da tepki toplayan Suriyeli Aylan bebeğin karaya vurmuş cesedinin kendisi tarafından canlandırılması yaptığı çalışmalara örnek teşkil etmektedir (Bellinck ve Dienderen, 2019: 3).

Şekil 1. Ai Weiwei. Aylan Bebek Temsili Fotoğraf. 2016.

Mülteci kamplarına giderek, mültecilerle ilgili çalışmalar üzerine yoğunlaşan sanatçı bu konuda “Yolculuk Yasası” isimli (Şekil 1), enstalasyon çalışması ile aktarmak istediği mesajı doğrudan topluma hissettirmeye ve vurgulamaya çalışmıştır. Kendi tasarladığı ve yüzleri olmayan 258 mülteciyi, havada asılı olan bot ile bütünleştirmiş ve mülteci kamplarını ziyaretlerden edindiği deneyimlerle kıyafet detaylarını da kendine has tasarımlarla düzenleyerek enstalasyon sanatı ile sergilemiştir (Yolculuk Yasası, Erişim Tarihi: 02.11.2020). İnsanların ait oldukları ortamlardan kopup farklı sistemlere alışmaya çalışması ve farklı kültürlerle etkileşime girmesi durumunu ifade eden göç kavramı, göçmen durumuna düşen bireylere de çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla göçmenler sürecin ilk anlarından itibaren karmaşık ve sonu belli olmayan sorunların içerisinde mecburi olarak girmektedir (Aslan ve Güngör, 2019: 1606).

Şekil 2. Ai Weiwei, Yolculuk Yasası, Enstalasyon, 2016, 70 m., Ulusal Galeri, Prag

Bu karmaşık sorunlar ağını oluşturan öğelere devletler arası güç çatışmaları, çıkarlar ve farklı politikalar sıralanabilirken, insanların etkileşime girdiği yer ise ilk olarak doğa olmuştur. Doğanın her koşuluna hazırlıksız yakalanan bireyin amacının ise sadece “yaşamak” olduğu ve bu konuda her türlü çileyi yakınlarıyla göze aldığı görülmektedir. Bu anlamda Şekil 2’de görülen ve evrensel açıdan medyanın dikkatinden kaçmayan, küçücük botlarla onlarca, yüzlerce kişinin umuda yolculuklarının sonucunda yaşadıkları travma gözler önüne serilmektedir. Çalışmada yer alan bot ve heykellerin siyah renk ile resmedilmesi, konunun psikolojik boyutundan kaynaklı olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır.

İnsan hakları üzerine odaklanmanın yanında göç ve mültecilik konularına ağırlık veren bir diğer sanatçı ise Mohammed Hafez’dir. Enstalasyonlarını izleyiciye sunarken savaş ortamının çatışma seslerini arka planda sergileyen Suriyeli Mohammed Hafez’in bu konuda yaptığı çalışmalar ilgi çekicidir. Göçün kavramsal boyutuyla ilgilenen Hafez, farklı objeleri, nesnelere ve savaş ortamını andıran sesleri bir araya entegre ederek göçün zorluklarını hissettirmeye çalışmaktadır.

Şekil 3. Mohammed Hafez, Umutsuz Kargo, 2017, Karışık Teknik, Enstalasyon, 365x120x100 cm., Real Artways, Hartford

Bir ülkeden başka bir ülkeye hareket etmek durumunda kalan göçmenler, göç esnasında pek çok sorunla yüzleşmek durumunda kalırken yaşadıkları deneyimler birbirlerinden farklılık gösterebilmektedir (Tyldum, 2021). Bu bakımdan Hafez'in "Umutsuz Kargo" eseri insanların göç esnasında karşılaştıkları sorunları sunması bakımından dikkat çekici niteliktedir. Denizin ortasında alabora olan ve uluslararası açıdan "Umutsuz Kargo" olarak reddedilen botlarla yüksek dalgalarda boğulan insanları farklı açılardan izleyicilere sunmaktadır (Şekil 3). Bunlara dikkat çekerken, izleyiciler olarak göçmenlerin ruhsal durumlarını, yaşadıkları travmaları bilişsel ve duyuşsal olarak hissetmemizi amaçlamaktadır. "Hafez, enstalasyonunda bot ve can yeleklerini, kendi amaç ve anlamları dışına taşıyarak, insanların çekmiş olduğu çileyi, acıları metaforik düşünce ile izleyiciye aktarmaya çalışmaktadır" (Çay ve Demirci Katırcı, 2020: 280). Dolayısıyla insanların içinde kaldıkları durumları ve yüzleşmekten kaçınmadıkları yaşam mücadelelerini, nesnel aracılığıyla metafora dönüştürerek düşünsel boyut kazandırmış, bu sayede izleyicileri psikolojik ve sosyolojik açıdan olayın içine dahil etmiştir.

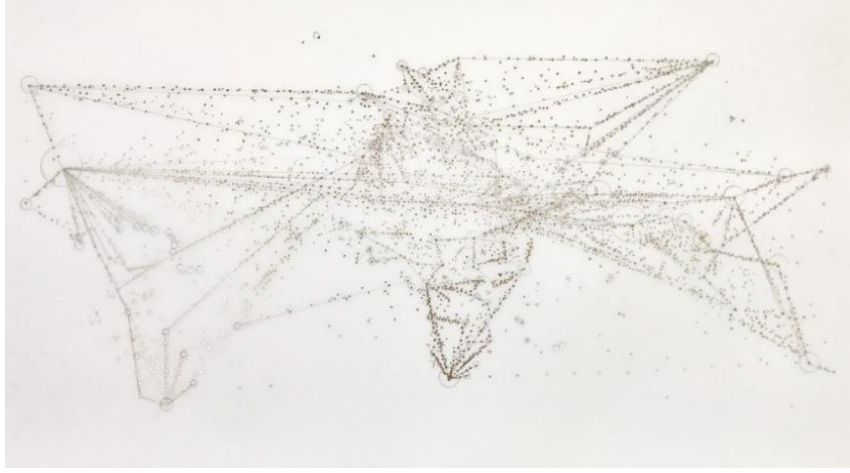
Şekil 4. Mohammed Hafez, Paketlenmedi: Mülteci Bagajı, Enstalasyon, 2017

Hafez yapmış olduğu "Paketlenmedi: Mülteci Bagajı" çalışmasıyla da yaşanan savaş sonrasında tahrip olmuş odaları, evleri, binaları ve yapıları göçün kendine uyandırdığı psikolojik bakış açısıyla yeniden oluşturmuştur (Şekil 4). Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden kaçan insanların gerçek sesleri ve hikayelerini içeren çalışmalarında, kulaklıklar aracılığıyla ortam seslerini izleyiciyle buluşturulmuştur (Paketlenmedi: Mülteci Bagajı, Erişim:06.01.2021).

Tüm bu ifade edilenlerden hareketle mültecilerin duygularını ve kayıp sevdiklerinin bagajlarını taşıma durumunu eserlerinde ele alan sanatçının, göçün görünmeyen kısmına dikkat çekmek ve göç sırasında insanların nelerden kaçtığına yönelik farkındalık oluşturmak istediği söylenebilir. Bilinmektedir ki, insan doğası gereği yaşam mücadelesi verirken farklı etmenlerden biyolojik ve fizyolojik olarak etkilenebilmektedir. Bu doğrultuda sığınmacı durumunda veya göç halinde iken farklı travmalar yaşamakta, ruhsal bozukluklar neticesinde bunalım geçirmekte, uyku düzensizliği, dikkat eksikliği, intihara girişme gibi durumları çoklu olarak yaşayabilmektedir (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013: 11). Bu bağlamda, psikolojik bozukluğun getirmiş olduğu sağlıklı düşünememe durumu bireyi farklı eylemlere sürükleyebilmektedir. Bu noktada Hafez'in çalışmalarının, göçmenlerin yaşadıkları dramı izleyicilere aktarması bakımından önemli bir noktada olduğu söylenebilir.

Göç olgusunu çalışmalarına konu edinen bir diğer sanatçı ise Yu Wen Wu'dur. Ailesi Taiwan asıllı fakat kendisi Boston merkezli olan sanatçı Wu, göç olgusunu içselleştiren bir sanatçı olarak eserlerinde yerinden olma, varış, asimilasyon ve kimlik konularını incelemektedir.

Wu politik kavramlar, bilimsel, sanatsal ve sosyal konuların birleştiği alanlarda geniş çaplı projeleri ile tanınan, göç üzerine olan sorgulamalarını büyük boyuttaki çizimlerle destekleyen ve video enstalasyonlarla da bu gibi konuları ifade etmeye çalışan bir sanatçı niteliği taşımaktadır (Yu-Wen Wu. Erişim: 09.12.2020).

Şekil 5. Yu-Wen Wu, Küresel Göç, 2018, Altın Mürekkep, Duralar Üzerine Grafit.

Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü, dünya genelinde göç etmek zorunda kalan insan sayısının 2017 yılında 68,5 milyona yaklaştığını duyurmuştur. Yine örgütün yayınlamış olduğu rapora göre çatışma, şiddet ve işkence gibi durumların göçe sebebiyet veren öncelikli konular olduğu vurgulanmıştır. Bu durumda göçten kaynaklı olarak sığınmacı statüsüne düşen insanlardan beş kişiden dördünün komşu ülkelere gittiği saptanmıştır (Olcaycan, 2018).

Bu bağlamda Wu'nun "Küresel Göç" adlı eserinde (Şekil 5) ip ve nokta gibi elemanlar aracılığıyla ülkeler arasındaki göç sınırlarını, birbirine bağlı yolları ve kıtaları izleyiciye aktarması, milyonların sürekli hareket halinde olduklarını bizlere göstermektedir. Birbirine bağlı olan ipler aracılığıyla, 2018 yılında göç eden 68,5 milyon insanın küresel hareket noktalarını ifade etmiştir (Yu-Wen Wu, Geçişleri ve Akımları, Erişim: 09.12.2020). Nitekim Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü'nün yayınladığı raporda 2017 yılında tahmini göçmen sayısının Wu'nun yaptığı eser ile 2018 yılında gerçekleştiği dikkat çekmektedir.

Savaşlar, şiddetler ve işkenceler göçe sebebiyet verirken Wu'nun sanatsal üretim süreçlerinde küresel iklim değişikliklerinin getirdiği sorunlar, yerinden olma, asimilasyon gibi konular da çalışmalarında belirleyici alanlar olmuştur.

Şekil 6. Yu Wen Wu, Ayrılıklar-Aidiyetler, 2018

Yine göç konusuyla ilgili Boston merkezli küratör, sanatçı ve yazar Gina Linder'in gerçekleştirdiği röportajda Wu, kendisinin de göç etmek zorunda kaldığını, bu sebeple asimilasyona uğradığını belirtmiştir. Yaşamış olduğu tecrübelerle birlikte atölye oturumlarında katılımcılara asimilasyon, ırkçılık, kimlik, sosyal eşitsizlik gibi konular üzerine eleştirel sohbetler yaptığını aktarmıştır (Lindner, 2020).

Sanatçının yaptığı çalışmalar neticesinde sanatın toplumsal konulardan uzak olmadığı, insanın olduğu her yerde kendini gösterdiği bir kez daha kanıtlanmıştır. Göç kelimesi soyut bir kavram iken, sanatçının birikimi, tecrübesi, olaylara bakış açısı, sorgulayıcı ve eleştirci tutumu ile birbirinden farklı bağımsız nesnelerin bir araya getirilip somutlaştırılması bu noktada önemli görülmektedir. Bunlara ek olarak sanatçının göç olgusunu ses, video enstalasyon ve kamusal alanlarda farklı denemelerle ele alarak bu alana yoğunlaşmasında, kendi göçmen yaşantısının getirdiği olumlu ve olumsuz tecrübelerin payının büyük olduğu söylenebilmektedir.

Sanat alanında göç olgusu üzerine pek çok çalışmaların varlığı dikkat çekerken kavramsal belgesel sanatçılarından olan İrlandalı Mosse, Doğu Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde yaşanan savaş ortamını renkli kızılötesi film kullanarak tasarladığı fotoğraflar aracılığıyla farklı şekilde yansıtmıştır.

Savaşın parçaladığı bölgelere bir fotoğrafçı ve film yapımcısı olarak odaklanan Mosse, çatışmaların hem manzara hem de insanlar üzerindeki etkisini sinematik görüntülerle yakalamaya çalışmıştır. Uygulamalarını belgesel gazetecilik ve çağdaş sanat pratikleri ilişkisiyle konumlandırmış ve temsil edilmeyeni temsil etme uğraşına girmiştir. Amerikan-Irak savaşı ve Doğu Kongo'da yaşanmış çatışmalar, Mosse'nin sanat pratiklerinin çıkış noktası olmuştur. 2010-11 yıllarında "Infra" serisi ile ele aldığı Doğu Kongo'nun savaşçıları, insanlarını ve manzaralarını büyük ölçekli ve renkli fotoğraflarla sanat alanına taşımış ayrıca bu seri ile tanınır hale gelmiştir (Richard Mosse, Erişim Tarihi: 09.12.2020).

Şekil 7. Richard Mosse, Kayıp Eğlence Bölgesi, 2012, Fotoğraf

Infra serisinde, askeri keşifler için geliştirilmiş Kodak Aerochrome filmi kullanılmıştır. Bu film aracılığıyla Mosse, Doğu Kongo'daki çatışma ortamını bilindik fotoğraf makinesinin aksine farklı görüntü ve renklerle yansıtmaya imkânı yakalamıştır. Kızılötesi hava gözetleme filmi kendi amacı dışında kullanmayı tercih eden sanatçı, Kongo ve Afrika kıtasının geleneksel fotoğraflanma durumuna zıtlık oluşturarak pembe görüntüler elde etmeyi başarmıştır (Şekil 7). Bu bağlamda bizlerin savaşı nasıl gördüğünü ya da göremediğimizi sorgulamak amacıyla bazı genel kuralları kasıtlı olarak yok etmek istemiştir (Moisy, 2018).

İkinci Dünya Savaşı'nda Müttefik kuvvetlerin bitki örtüsüyle kaplı arazilerde düşman askerlerinin yerlerini tespit edebilmek amacıyla geliştirilen ve kullanılan Aerochrome kızılötesi gözetim filmi, Mosse tarafından kasıtlı olarak kullanılmıştır. Mosse, bilinçli ve istendik olarak kızılötesi filmle birlikte görüneni farklı şekilde görselleştirerek izleyicilerin dijital dünyada neye nasıl baktıklarını ne gördüklerini ve bu görüntülerden ne gibi anlamlar çıkardıklarını sorgulayacakları bir zemin hazırlamaktadır (Frizzell, 2015: 164).

Mosse "Infra" serisinde Kongo'da devam eden savaş ortamını sürrealist fotoğraflarla tasvir etmiş ve izleyicilere bu çatışma ortamını yeniden düşünme fırsatı sunmuştur. Ayrıca Doğu Kongo gezilerinde katliamlar ve cinsel şiddet olayları ile göçebe olarak savaşan isyancı grupları fotoğraflamıştır (Şekil 8) (Richard Mosse: Infra Serisi, Erişim: 07.01.2021).

Şekil 8. Richard Mosse, Albay Soleil'in Çocukları, Kuzey Kivu, Doğu Kongo, 2010

Mosse'nin, askeri alan için geliştirilen kızılötesi filmi kendi amacı dışında kullanması, savaşın renksiz yönünü ve insanların çekmiş olduğu sıkıntıları renkli bir ortamda sunmasını sağlamıştır. Bu da küresel bir sorun olan savaşlara, çatışmalara ve bunların sebebiyet verdiği göç olayına eleştirel bir bakış açısı geliştirmemize imkân tanımıştır.

Göç temasıyla ilgili olarak yabancı sanatçılar kadar Türk sanatçılarımızın da bu konu üzerinde yoğunlaştığı, ilgisiz kalmadığı, duygularını farklı üslup ve tekniklerle insanlara aktardıkları görülmektedir. Tarihsel sürece bakıldığında birçok sanatçımız ilgili konuda yaptıkları eserler ile örnek gösterilebilirken güncel süreçte Temur Köran ve Kezban Arca Batıbeki çalışmada incelenen sanatçılarımızdan olmuştur.

Figürlerin ön plana çıktığı resimleri ile tanınan ve bu alanda önemli işlere imza atan Türk sanatçı Temur Köran, tarih boyunca küresel bir sorun haline gelmiş olan göç problemine dikkat çeken ve bunu eserlerine yansıtan önemli bir sanatçıdır. Resimlerinde göç olayının insanlar üzerinde meydana getirdiği acıyı, dramı vurgulamak amacıyla abartılı biçimlere ve rakursi denemelerine yer verdiği görülmektedir (Üner, 2018: 20).

Şekil 9. Temur Köran, Göç, 2015, TÜYB, 150x410 cm.

Geçmişte var olan ve günümüzde de devam eden göç olgusu üzerine ilgisiz kalmayıp çalışmalar üreten Köran, insanlar üzerinde travmatik etkiler bırakan durumları, sanatsal açıdan ele alarak izleyicilerin duygularına dokunacak şekilde yorumlamaktadır. Dinamik bir anlatım dili bulunan sanatçının çalışmalarında plastik değerlerin yüksek ve duyguların yoğun olduğu görülür. Kompozisyonda yer alan figürlerin renksel açıdan ele alınış biçimi de göç konusunun psikolojik yönünü vurgular niteliktedir (Güngör, 2020: 1618).

Şekil 10. Temur Köran, İsimsiz, 2017, TÜYB, 200x160 cm.

Çalışmalarını yaparken göç meselesine insan odaklı yaklaştığını belirten Köran, göçün insanlık tarihi kadar eski olduğunu ve Suriye’de yaşanan olayların kendisini etkilediğini ifade etmiştir. Ayrıca sanatçı, göçü, geçmiş ile gelecek arasında sıkışıp kalmak olarak nitelendirirken insanın kendi elinde olmadan çaresiz bir şekilde kaderinin değişmesini, ailesini, çocuklarını korumak için elinden bir şey gelememesi ve kişinin kendisini her anlamda yetersiz hissetmesinin en kötü şeylerden biri olduğunu belirtmektedir. Sınırlarda yaşanan dramalar, denizlerde verilen yaşam mücadeleleri (Şekil 10) yetişkinlerin, bebeklerin cansız bedenlerinin karaya vurması, sanatçıyı göç meselesine iten olaylardır (Kazanç, 2017). Köran’ın resminde figürlerin ifadeleri ve kompozisyon kurgusunun yanında renklerin çarpıcı olarak kullanılması, konuyu daha da dikkat çekici hale getiren unsurlardan olmuştur (Şekil 9-10). Mosse’nin fotoğraf çalışmalarında, renksiz dünyayı ve olayı renkli biçimde aktarımına paralel olarak Köran’ın sıcak ve soğuk renkleri bir arada kullanması da insanların umuda yolculuğunu simgeleyen düşünsel bir alt yapı oluşturmuştur. Ayrıca göç olgusunun, insanların sahip olduğu düzenli yaşamı yok etmesi, çaresizlik ortamı yaratması, ne yapacağını bilememe, psikolojik olarak taşıdığı yükten daha fazla yük taşıma gibi durumlara sebebiyet vermesinin sanat eserleriyle daha anlaşılır kılındığını söyleyebiliriz.

Fotoğraf, yağlı boya, kolaj ve karışık teknikleri bir arada kullanarak farklı şekillerde düşünsel ve algısal yönünü ortaya çıkaran Kezban Arca Batıbeki, nesnel dünyada var olan gerçeklikleri öznel dünyası ile bütünleştirerek yapıtlarını oluşturmaktadır. Yurt içinde ve yurt dışında yağmış olduğu seyahatler sırasında farklı bulduğu objeleri toplayarak özgün düşünce yapısını tasarımları aracılığıyla izleyicilerle buluşturmaktadır. Dolayısıyla eserlerindeki zengin anlatım dili izleyicileri, kurgulamalar üzerinden eleştiri ve sorgulamalar yapacakları bir yola dahil etmektedir (Uzunoğlu, 2019). Bu açıdan diğer sanatçılar gibi Batıbeki’nin de “Vaad Edilmemiş Topraklar” serisinde yer alan çalışmaları, göç sorunsalına örnek olması bakımından dikkat çekmektedir. Batıbeki’nin çalışmaları plastik açıdan incelendiğinde, Mosse ve Köran’ın resimlerindeki renk anlayışının aksine daha renksiz bir tavrın olduğu görülmektedir (Şekil 11).

Şekil 11. Kezban Arca Batıbeki, Gece, t.ü.k.t., 2019

Bu duruma sanatçının içinde bulunduğu zaman diliminde gelişen olaylara karşı bakış açısı, yaşanan psikolojik ve ruhsal gelişmeler sebep gösterilebilmektedir. Normal şartlarda dünya, içerisinde sonsuz çeşitlilikte renkleri barındırırken ve sanatçılar eserleri oluşturma aşamasında doğadan esinlenirken, Batıbeki'nin eserindeki renksizleştirmeleri, insan kaynaklı yaşanan problemlerden dolayı dünyanın da renksiz bir hal aldığı ortaya koyar niteliktedir. Şekil 11 incelendiğinde, çalışmanın kolaj tekniğiyle yapıldığı görülmektedir. Ayrıca resmin merkezinde yer alan fotoğraf ile göçmenlerin hayaline vurgu yapıldığı düşünülmektedir. Çadırlara, kendinden habersiz insan topluluklarına, siyah, beyaz renkleri ve arada kalmışlığı ifade eden gri tonları çalışmada gözlemlenmektedir. Ayrıca çadırların büyük çoğunlukta yer aldığı eserde kamp hayatını ve beraberinde getirdiği sıkıntılı süreci de sanatçının izleyiciye doğrudan aktardığı gözlemlenmektedir. Resmin merkezinde yer alan fotoğraf incelendiğinde ise sanatçı, eserlerin içerisindeki imgeleri birbirinin devamı olacak şekilde düzenleyerek objeler arasındaki ilişkinin kopuk olmasını sağlamaktadır.

Görüldüğü üzere sanatçılar farklı bölgelerde yaşarken ele aldıkları göç olgusuna yönelik düşünceler birbiri ile benzerlik göstermektedir. Çalışmalarda kullanılan teknik ve yöntemler de farklılık gösterirken Batıbeki, günümüzün önemli sanatçılarından olan Ai Weiwei ile ilgili olarak kendisi ile yapılan röportajında eleştirisini şu düşüncelerle dile getirmiştir:

“Kendi topraklarından farklı ülkelere savaştan dolayı kaçan ve oralarda kamplara yerleştirilen insanları ziyaret eden ünlü insanlar çok sayıda bulunmaktadır. Popülist sanatçı olma özelliğim ile bu konuda, ressam Ai Weiwei'ye eleştirmek istedim. Ai'nin küresel sorun olan mültecilik kavramına parmak basmasının yerinde ve iyi bir şey olduğunu fakat bunun sömürücü, tribünlere oynayacak şekilde işlenmesinin doğru olmadığını belirtmek istiyorum. Aylan bebeğin pozunu kendisinin tekrarlaması hoş bir durum değil. Çocuk cesedi ve ölümü üzerinden popülist yaklaşıma girme isteğini duyması basit bir olaydı. Kendisini beğenmeyen bir sanatçı değilim. Kendi ülkesinde olan sıkıntıları da farklı şekillerde ele alıyor, bunlar bize güzel görünen şeyler fakat burada Aylan bebeğin üzerinden direkt alıp kullanılmasını incelişizlik olarak düşünüyorum” (Röportaj, Batıbeki, 2019).

Kampların kurulduğu bölgeler de yine gerçek anlamda oluşturulan kamp bölgelerinin yeryüzü şekillerini doğrudan yansıtmaya gayesi taşımaktadır. Bu durumun insanların, hayat mücadelesi verdiği gece vaktini en iyi şekilde açıklamak ve gecenin karanlık olmasından dolayı da siyah leke ile ifade edilmeye çalışıldığını söyleyebiliriz. Batıbeki, siyah beyaz lekelerin kullanımının arka planına yine röportajında şu şekilde değinmektedir:

“Göçmenlerin, ölüm kalım mücadelesi içerisindeki siyah beyaz dünyaları ile resmin merkezinde yer alan fotoğraftaki renkli dünyaya girişini ifade etmek istedim. Fakat vaad edilmiş topraklar olarak söylenen o renkli fotoğrafta da aslında gittikleri ülkeler tarafından kabul edilmeyip, orada da siyah beyaza dönüşen bir hayatı vurgulamaya çalıştım. Kimse göçmenleri beklemiyor ve istemiyor. Dolayısıyla bu insanların gittikleri bölgeler vaad edilmemiş toprak oluyor. O hikâyeyi bu şekilde kurgulamaya çalıştım.” (Röportaj, Batıbeki, 2019).

Şekil 12. Kezban Arca Batıbeki, Ertelenmiş Yarınların Ateşi, t.ü.k.t., 2018

Çağımızda sadece mülteci durumundaki göçmenlerin değil, farklı toplumlardan olan her insanın bulunduğu ortamdan kaçış ve bir arayış içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu arayış daha önce de bahsedildiği gibi, insanlık onuruna yakışır bir yaşama ulaşmak isteminden kaynaklanmaktadır.

Nitekim Batıbeki'nin yapmış olduğu eserde (Şekil 12), insanların sadece kendi insani yaşam şartlarına kavuşmaları değil, aynı zamanda toplumlar üzerinde etkisi olan politik ve siyasi olaylardan sıyrılma amacı da yatmaktadır. Kompozisyonda yer alan insanların farklı kimliklere sahip oluşu ve sürekli hareketliliği, pek çok kültürün yer aldığı dünya düzeninde meydana gelen değişimlerin göstergesini ifade etmektedir (Kezban Arca Batıbeki: Vaad Edilmemiş Topraklar Sergisi, Erişim: 08.01.2021).

Sanatçının da söylemi üzerine, göçmenlerin gittikleri ülkelerde kabul edilmeyişleri kültürel, sosyolojik, psikolojik vb. birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. İfade edilenlere ek olarak, eserlerinde kendine özgü anlatımı ve içerik oluşturma amacıyla, göçmen temasını kendine has üslubuyla ele alarak incelediği söylenebilmektedir. Farklı topraklara ulaşmaya çalışan insanların dramatik görüntüleri, düşsel ve gerçek anlam bir arada kullanılarak doğal ortamlar, gerçeküstü şekilde izleyiciye aktarılmıştır. Bu bağlamda kolaj tekniği ile eserin merkezinde yer alan fotoğrafın temsil ettiği anlamın ön plana çıkması, evrensel sorun olan savaşlar ve bunların sebep olduğu sığınmacı/göçmen/mülteci ve uluslararası koruma gerektiren insan gruplarının yaşadıkları dramları gözler önüne sermiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma aracılığıyla küresel bir sorun olan göç olgusunun insanlara yönelik etkilerinin sanat alanına yansımaları durumu, günümüzdeki sanatçıların göçe yönelik algılamaları ve yapıtlarında nasıl bir protest tavrı sergiledikleri üzerine yorum getirilmiştir. Günümüzde Ai Weiwei, Mohammed Hafez, Richard Mosse, Yu-Wen Wu, Temur Köran ve Kezban Arca Batıbeki gibi sanatçılar göç/mülteci gibi konuları protest bir tavır ile eserlerinde ele almışlardır. Politik ve siyasi etkenlerin göçle birlikte insanlarda travma etkisi yaratması, sanatçıların algılamalarında ve yapıtların oluşmasında birer tetikleyici unsur olarak kendini göstermiştir.

Araştırmaya dahil edilen sanatçıların farklı asıllı olmalarına rağmen sanat yapıtlarının oluşum sürecinde göç konusuna yönelik çıkış noktalarının benzer olduğu görülmektedir. "Savaş, çatışma, şiddet, işkence, asimilasyon, kimlik sorunu, umut, yaşama arzusu, özgürlük, manevi değerler ve yaşanabilecek bir dünya hayali" sanatçıları göç konusunda yönlendiren önemli noktalar olarak karşımıza çıkmıştır.

Ai Weiwei ve Mohammed Hafez'in enstalasyon çalışmaları, Wu'nun karışık teknik uygulamaları, Mosse'nin fotoğraf sanatı, Köran'ın biçimsellikte birlikte konuyu ele alışı, Batıbeki'nin kolaj denemeleri her ne kadar farklı üslup ve teknikle yapılan çalışmalar olsa da bu çalışmaların şekillenmesinde "insan" faktörlü etkiler kendini açık bir şekilde göstermiştir.

Çin asıllı Weiwei'nin mülteci kamplarını gezmesi sonucunda insanların çaresizliklerini, mücadelelerini, acılarını yapmış olduğu eseriyle politik bir mesaj olarak tüm dünyaya yansıtmıştır.

Suriye asıllı Hafez'in, denizden ve karadan göç eden Suriye'li vatandaşların geride bıraktıkları botları, can yeleklerini ve bomba seslerini kendi amacı dışında birer metafor olarak kullanmış ve bunları birer sanatsal kimliğe dönüştürmüştür. Dolayısıyla insanların yaşamış olduğu dram, sergi ortamında duyuşsal açıdan daha hissedilebilir bir hal almıştır.

Mosse'nin Doğu Kongo'da yaşanan isyan çatışmalarını fotoğraflaması, olayı düşünsel açıdan ele alarak görünmeyen gösterme yoluna başvurması, Afrika'nın geleneksel renksiz fotoğraf çekimlerinin aksine renklendirmelere başvurması insanların siyah beyaz dünyasını göstermiştir. Göçün insanlar üzerinde sebebiyet verdiği renksiz dünyayı, eleştirel bir tavırla renkleştirerek dikkat çekmiştir.

Wu'nun 65,5 milyon insanın göçünü anlattığı karışık teknikli çalışmaları, Köran'ın biçimsel değerlerle birlikte farklı renk tonlarını bir arada kullanarak figürlerin içinde bulunduğu dramı izleyiciye aktarması, Batıbeki'nin kolaj tekniğini kullanarak olaya farklı bir bakış açısı getirmesi sanatın bir konuyu ele alırken sınırsız sorgulama alanı yarattığını da bizlere göstermiştir. Bu bağlamda geçmişte yaşanmış ve günümüzde de hâlâ farklı sebeplerden dolayı yaşanan toplumsal göç üzerine farklı ülkelerde yer alan sanatçılar tarafından yapılan eserlerin, izleyicileri etkilediği ve onlara düşünsel ve manevi anlamda farkındalık kazandırdığı düşüncesini beraberinde getirmiştir. Genel olarak yapılan inceleme kapsamında ele alınan eserlerde ortaya çıkan durum, farklı kültürlere, medeniyetlere mensup vicdanlı, kendini toplumdan soyutlamayan, toplumsal sorunlara sırtını dönmeyen, eleştirel ve sorgulayıcı tavırlar sergileyerek insanlar üzerinde farkındalık oluşturmaya çalışan sanatçıların var olduğudur.

ORCID ve İletişim

Ruhi Çay <https://orcid.org/0000-0003-4587-0918>, E-posta: ruhi.cay@erdogan.edu.tr

Kaynaklar

- Aslan, G. G., ve Güngör, F. (2019). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye göç sonrası yaşadığı sorunlar: İstanbul Örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 1602-1632. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/opus/issue/44324/558512>.
- Avcı, S., Uslu, M. (2019). Ai Weiwei'nin muhalif sanatı. *Akdeniz Sanat*, 13(23), 19-29. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akdenizsanat/issue/42925/519329>
- Aydemir, S., ve Şahin, C. M. (2018). Zorunlu kitlesel göç olgusuna sosyolojik bir yaklaşım: Türkiyede'ki Suriyeli sığınmacılar örneği. *Dini Araştırmalar*, 21(53), 121-148. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/da/issue/37519/421604>
- Batıbeki, A. K. (2019). Göç ve hayat üzerine bir sergi, Kezban Arca Batıbeki ile söyleşi. Erişim: <https://www.youtube.com/watch?v=p2v-8g8p0u8>.
- Batıbeki, A. K. (2019). Kezban Arca Batıbeki, Vaad edilmemiş topraklar, ARTtv. Erişim: <https://www.youtube.com/watch?v=lkcOol1XaA> adresinden 25.04.2020 tarihinde edinildi.
- Bellinck, T., ve Dienderen, A. (2019). "That's My Life Jacket!" Speculative documentary as a counter strategy to documentary taxidermy, *Critical Arts*, DOI: 10.1080/02560046.2019.1627474
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2011(24), 129-1412. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/11413/136309>
- Çay, R ve Demirci Katırcı, M. (2020). Sanatçı Engin Güney'in resimlerinde kullandığı metaforlar ve anlamları üzerine bir incelenme. *Sanat Dergisi*. (36). 275-298. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsfd/issue/57492/779949>
- Çeber, T. (2018). Plastik sanatlardaki üretimlerde ele alınış biçimiyle göç olgusu. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (22), 97-109. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanatvetasarim/issue/41779/504058>
- Demirbaş, H., Bekaroğlu, E. (2013). Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. *Kriz Dergisi*, 21(1), 11-24. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kriz/issue/41035/496005>.
- Düz, N. (2010). Çevrenin sanatçı yaratıcılığına etkileri ve sanat eğitimi. *Akademik Bakış Dergisi*, (19), 1-15. ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868236.pdf.
- Frizzell, D. (2015). Richard Mosse's enclave. *Cultural Politics*, 11(2), 163–183. <https://doi.org/10.1215/17432197-2895735>.
- Gemici, E., Çatal, S. (2019). Göç ve çokkültürlülük. *Anadolu Strateji Dergisi*, 1(1), 51-60. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anasamasd/issue/50429/654207>.
- Güngör, T. (2020). Çağdaş Türk resim sanatında göç olgusu: Mehmet Başbuğ özelinde bakmak. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(3), 1608-1626. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mjss/issue/56124/681050>.
- Karaçalı, H. (2016). Göçün sanatsal yaratım sürecine etkisi: Shirin Neshat. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, 7, 224-234. <https://www.mtddergisi.com/index.php?sayfa=dergiyarinti&baslik=gocun-sanatsal-yaratim-surecine-etkisi-shirin-neshat&no=108>
- Kazanç, Ü. (2017). Temur Köran: Göç. <https://www.unlimitedrag.com/post/temur-koran-goc> sayfasından erişilmiştir. (08.01.2021).
- Lecaj, F. (2019). Küreselleşme, göç ve kadın. *Uluslararası Beşerî ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 3 (1), 49-58. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ihssr/issue/41992/548830>.
- Lindner, G. (2020). Kamusal sanatın toplumsal mahremiyeti: Yu-Wen Wu ile söyleşide. <https://bostonartreview.com/reviews/issue-05-interview-yu-wen-wu/>. (07.01.2021).

- Martiniello, M. (2019). Introduction to the special issue "Arts and refugees: multidisciplinary perspectives". *Arts*, 8(3), 1-2. <https://www.mdpi.com/2076-0752/8/3/98>.
- Moisy, A. (2018). *Infra Richard Mosse Tarafından*. <https://anaismoisy.com/infra-by-richard-mosse/>. (Erişim Tarihi: 09.12.2020).
- Olcaycan, E. (2018). Dünya genelinde göçe zorlanan kişi sayısı 68,5 milyona yükseldi. <https://tr.euronews.com/2018/06/19/dunya-genelinde-goce-zorlanan-kisi-sayisi-68-5-milyona-yukseldi>. (Erişim Tarihi: 07.01.2021).
- Seyithan, B. (2017). *Çağdaş sanat bağlamında göç ve mültecilik*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.
- Tacaoğlu, P. T., Arıkan, G. ve Sağır, A. (2012). Boşnak göçmenlerde göç ve kültürel kimlik ilişkisi: Fevziye köyü örneği. *Turkish Studies*, 7 (1), 1941-1965. <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423933858.pdf>.
- Tyldum, G. (2021). Surveying migrant populations with respondent-driven sampling. Experiences from surveys of east-west migration in Europe. *International Journal of Social Research Methodology*, 24(3), 341-353.
- Uzunoğlu, M. (2019). Yapıbozumcu çağdaş sanat pratikleri. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, (21), 21-31.
- Üner, Ö. (2018). *Sanat Eserleriyle Göçlere Tanıklık / Witnessing Migrations Through Artworks*. Göç Sempozyumu 2018, Kazakistan. https://www.academia.edu/40027587/Sanat_Eserleriyle_G%C3%B6%C3%A7lere_Tan%C4%B1kl%C4%B1k_Witnessing_Migrations_Through_Artworks.
- Ai Weiwei' nin mülteci kampı temalı sergisinden ilk görüntüler. <https://bantmag.com/ai-weiweinin-multeci-kampi-temali-yeni-sergisinden-ilk-goruntuler/> (02.10.2020).
- Yu-Wen Wu. <http://www.yuwenwu.com/about> . (Erişim Tarihi: 09.10.2020).
- Richard Mosse. <https://www.artsy.net/artist/richard-mosse>. (09.12.2020).
- Paketlenmedi: Mülteci Bagajı. Erişim: <http://www.mohamadhafez.com/UNPACKED-Refugee-Baggage>. (06.01.2021).
- [Kezban Arca Batıbeki: Vaad Edilmemiş Topraklar Sergisi](https://www.bitutamfikir.com/kezban-arca-batibeki-vaad-edilmemis-topraklar-sergisi/). Erişim: <https://www.bitutamfikir.com/kezban-arca-batibeki-vaad-edilmemis-topraklar-sergisi/>. (08.01.2021).
- Görsel 1. Weiwei'den Aylan bebek pozu. https://www.sozcu.com.tr/hayatim/kultur-sanat-haberleri/weiweiden-aylan-bebek-pozu/?utm_source=dahafazla_haber&utm_medium=free&utm_campaign=dahafazlahaber. (29.12.2020)
- Görsel 2. Yolculuk yasası. <https://bantmag.com/chuck-berrynin-yeni-albumunden-ilk-sarki-onumuzdeki-gunlerde-yayinlanacak>. (02.11.2020).
- Görsel 3. Umutsuz kargo. <http://www.mohamadhafez.com/Desperate-Cargo>. (09.12.2020)
- Görsel 4. Paketlenmedi: Mülteci Bagajı. <http://www.mohamadhafez.com/UNPACKED-Refugee-Baggage>. (06.01.2021).
- Görsel 5. Küresel göç. https://www.wellesley.edu/davismuseum/whats-on/Virtual_platform/yu-wenexhibit. (09.12.2020).
- Görsel 6. Ayrılıklar- Eşyalar. <http://www.yuwenwu.com/site-santa-fe>. (Erişim Tarihi: 07.01.2021).
- Görsel 7. Kayıp Eçlence Bölgesi. <https://www.apollo-magazine.com/oversaturated-problem-richard-mosses-photography/>. (Erişim Tarihi: 09.12.2020).
- Görsel 8. Albay Soleil'in Çocukları. <https://www.designboom.com/art/richard-mosse-infra-photo-series-installation-at-open-eye-gallery/>. (Erişim Tarihi: 07.01.2021).
- Görsel 9. Göç. <https://www.unlimitedrag.com/post/temur-koran-goc>. (Erişim Tarihi: 28.12.2020).
- Görsel 10. İsimsiz. <https://www.unlimitedrag.com/post/temur-koran-goc>. (Erişim Tarihi: 08.01.2021).

Görsel 11. Gece. <https://ajournal.blog/Ajournal/Icerik/gajournal-kezban-arca-batibeki>. (Erişim Tarihi: 08.01.2021).

Görsel 12. Ertelenmiş Yarınların Ateşi. <https://www.kolekta.com.tr/eser/vaad-edilmemis-topraklar-ertelenmis-yanitlarin-atesi/>. (Erişim Tarihi: 08.01.2021).

Etik Beyan

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik Kurul Onayına İlişkin Bilgi

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı = Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi=14/12/2021

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası=2021/272